

گیاهان ضد کرونا

دکتر فراز مجاب

گروه فارماکوگنوزی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

گیاهان دارویی گذاشته (و هنوز هم می گذارند) و حاضر نیستند بپذیرند تولید یک دارو برای درمان یک بیماری، اصول حساب شده و دقیق علمی و روند زمانی مشخصی دارد.

کار به جایی رسید که برخی نمایندگان مجلس هم از برخی گیاهان و فرمولاسیون های ثبت نشده، به عنوان داروی درمان قطعی کرونا نام بردند. این که مدعیان، داروی خود را نتوانسته اند ثبت کنند، تقصیر خودشان نیست، بلکه باز هم مقصر وزارت بهداشت و سازمان غذا و دارو است که به توانایی و ظرفیت های این پژوهشگران برجسته نپرداخته

پس از بروز اپیدمی کرونا، عده ای از عوام (و حتی از خواص) و عده ای افراد فرصت طلب (در ایران و در همه جای دنیا) به فکر استفاده از گیاهان دارویی در درمان کرونا افتادند. بعضی، گیاهان معروف و موثر و برخی فرمولاسیون هایی (بدون نام و نشان) را معرفی کردند و برخی از عدم توجه مسؤلان بهداشت کشور به این مقوله و این ظرفیت ناشناخته و دست نیافتنی گیاهان، گله کردند و برخی، حتی ایده های کاملاً ابتدایی و پیشنهاد های خام و اولیه مدعیان درمان کرونا را به حساب کم کاری وزارت بهداشت و بی توجهی به ظرفیت پژوهشگران (!)

است.

معددی از پژوهش‌های ضدویروسی برخی گیاهان دارویی وجود دارد که هنوز به دارو تبدیل نشده‌اند.

در اخبار جاری نیز بررسی اثر چند گیاه گزارش شده است:

در یک تحقیق، تاثیر ترکیب مکمل‌های هسپریدین، آرتیمیزینین، نوسکاپین، رزوراترول، ان استیل سیستئین (NAC) و دوز بالای ویتامین C بر درمان و علائم بالینی بیماران سرپایی و بستری مبتلا به کووید ۱۹ علامت دار در بیمارستان امام رضا (ع) شهرستان سیرجان در شهریور ۱۳۹۹، بررسی شد. ۵۰ بیمار با آزمون PCR مثبت به عنوان گروه مداخله، مکمل‌های فوق را دریافت کردند. مدت زمان درمان بیماران نهایتاً ۱۰ روز در نظر گرفته شده بود. جهت مقایسه، ۵۰ نفر از بیماران دریافت کننده داروهای پروتکل وزارت بهداشت با آزمون مثبت به عنوان گروه کنترل در نظر گرفته شدند.

نتایج اولیه حاکی از آن است که بهبود علائم بیماران (تنگی نفس و سرفه از روزهای ابتدای درمان) قابل مشاهده بود، تمامی بیماران گروه مداخله دریافت کننده مکمل‌ها بدون فوتی با میانگین ۶ روز بستری در کمتر از ده روز با موفقیت درمان شدند و خوش بختانه هیچ بیماری از بخش مشکلات تنفسی (ARD) به ICU انتقال نیافت (۱). هسپریدین، یک ترکیب فلاونوئیدی است که در گیاهان مختلف، خصوصاً در پوست میوه مرکبات وجود دارد و اثرات بیولوژیکی مفیدی برای آن گزارش شده است (۲).

سازمان غذا و داروی ایران (۱۳۹۹/۸/۱۹) در

اما آیا واقعاً گیاهان دارویی می‌توانند نقشی در درمان (یا تسکین، یا تخفیف علائم) کرونا داشته باشند؟ در ابتدای ظهور کرونا، مصرف سیر و زنجبیل بسیار شایع شد و قیمت آن هم بالا رفت. گرچه هیچ پژوهشی اثربخشی این دو گیاه را در پیشگیری و درمان کرونا ثابت نکرده، با این حال مصرف خودمراقبتی و به اندازه این دو گیاه برای

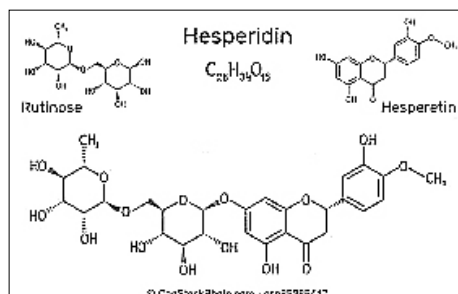
سلامتی عمومی بدن مفید است. لازم به ذکر است که این قبیل ادعاها (ی اثبات نشده) در همه جای دنیا وجود دارد.

همچنین در کتاب‌ها و مقالات علمی، گزارش‌های

و شربت موکوزیفیت (برای بهبود علائم خستگی و بی‌اشتهایی در بیماران مبتلا به کووید ۱۹) حاوی عصاره‌ی آبی میوه دو گیاه (از جمله زنیان) (۳). پژوهشگران، در تاریخ نگارش مقاله، ۱۴ کارآزمایی بالینی در مرکز ثبت کارآزمایی بالینی ایران [IRCT] Iranian Registry of Clinical Trials ثبت شده که شامل بررسی تعدادی از گیاهان در تسکین برخی علائم کرونا است (۴): ارایه دهندگان

خبری اعلام کرد به چهار داروی گیاهی برای ورود به بازار مجوز داده که اینها درمان یا پیشگیری کننده از کرونا نیستند بلکه فقط می‌توانند علائم بعد از کرونا را در افرادی که روند بهبودی را می‌گذرانند، کاهش دهند. این چهار دارو عبارتند از: شربت استاپ سیویور (برای کاهش دوران بستری و بهبود هیپوکسی) حاوی ۷ جزء گیاهی، شربت آنوال ایس (برای بهبود برخی علائم بیماری) حاوی یک گیاه، اسپری دهانی PHR¹ (برای کمک به بهبود عوارض ریوی کووید ۱۹ شامل تنگی نفس، سرفه و اکسیژن‌رسانی شریانی) حاوی ۶ اسانس گیاهی،

اسم داروی مورد آزمایش	گیاهان بکاررفته	اسم داروی مورد آزمایش	گیاهان بکاررفته
شربت و قطره آنتی فلوسینا	سرخارگل، آویشن، زوفا، هلیله کابلی، عسل و قطره گلیسیریزین	دم نوش	انار
بادام شیرین خوراکی	شیرین بیان، سرخارگل، جین سنگ، زوفا، ریواس، رزماری	MAB98	سیاه دانه، زنیان، گل حسرت ^۱
سالبرایرا		فلوهرپ	خرقه، بارهنگ، زردچوبه، زوفا، شیرین بیان
شربت کلوفان	پرسیاوشان، رازیانه، زوفا، شیرین بیان، بنفشه، عناب، پنیرک، سیاه دانه	اسپری PHR	۷ نوع گیاه
دمنوش	ختمی و شیرین بیان	ایمفلونا	
داروی گیاهی	آمله، گل سرخ، ختمی و عسل	دمنوش زوفا و گل ماهور	

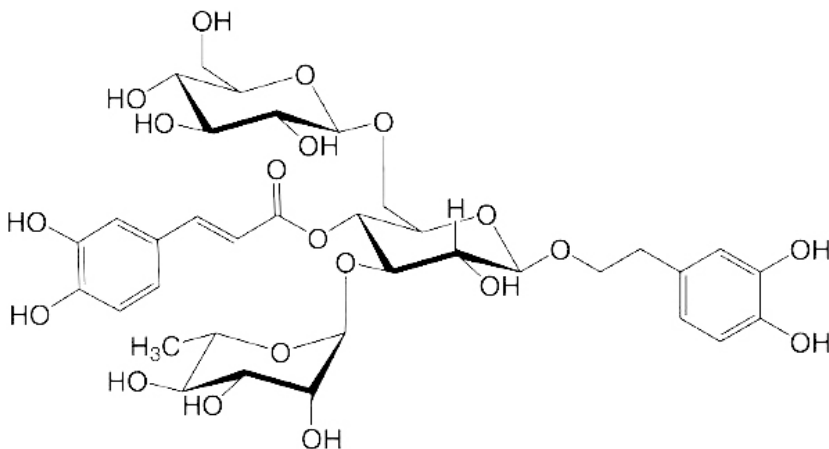
۱- توجه شود این گیاه کاملاً سمی است

جین سنوزیدها و پاناکسوزیدها) استرس بدن را کاهش داده و مقاومت بدن را به استرس‌گرها (فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیک) افزایش می‌دهد. از نظر فارماکولوژی نیز، تحریک سامانه اعصاب مرکزی، حفاظت علیه عوامل زیان‌آور مختلف مانند توکسین‌ها، عفونت‌ها و تشعشعات، حفاظت از استرس‌های روانی و فیزیکی و اثرات آنابولیک این گیاه اثبات شده است.

گیاهان موسیلاژ (لعاب) دار هم مانند پنیرک، ختمی، گل ماهور، و بارهنگ هم در این فرمولاسیون‌ها به کار رفته‌اند که باعث تسکین سرفه می‌شوند. سرفه در واقع، یک عمل رفلاکس است و با تحریک مکانیکی مخاط تنفسی رخ می‌دهد. در حنجره و نای گیرنده‌هایی وجود دارند که به تحریکات مکانیکی شدیداً حساس هستند. موسیلاژهای گیاهی سرفه را با تشکیل یک پوشش محافظ- که سطح مخاط را از تحریک‌ها حفاظت می‌کند- مهار می‌کنند. از آن جایی که

این کارآزمایی‌های بالینی، پزشکان متخصص طب سنتی (۵ مورد)، ایمونولوژیست (۱ مورد)، فارماکولوژیست (۲ مورد)، فارماکولوژیست (۱ مورد)، متخصص عفونی (۲ مورد) و کارشناس ارشد پرستاری (۱ مورد) هستند. گیاهان متعددی در این فرمولاسیون‌ها (برای کارآزمایی‌های بالینی) به کار رفته برای علت استفاده از آنها توجیهات مناسبی وجود دارد: مثلاً گیاهان زوفا، بنفشه، پرسیاوشان، آویشن، رازیانه، عناب، زنیان و سیاه‌دانه اثر ضدسرفه و خلط‌آور دارند، گیاه جین سنگ، آدپتوژن است و با مواد مؤثره خود (یعنی

اکیناکوزید

می‌دهند. به علاوه ارزش آن در درمان زخم معده بر اساس اثرات تسکین دهنده‌گی و نرم‌کنندگی است. شیرین بیان اثر ضدالتهاب و ضدسرفه هم دارد و برای آسم نیز مفید است.

شاید فرآورده‌های ریشه شیرین بیان در مقایسه با قند در شربت‌های سرفه و قطره‌های سرفه، به عنوان ضدسرفه بیش از موکولیتیک بودن، اثر داشته باشد و این امر صحیح‌تر است. مواد شیرین مزه می‌توانند روی سرفه‌های مزمن و مداوم اثر کنند و خوردن آن‌ها می‌تواند یک سرفه مداوم و سخت را متوقف نماید. شربت‌ها، دم‌کرده‌های شیرین شده با عسل یا شکر و قطره‌های شیرین ضدسرفه، ترشح بزاق را تحریک کرده و باعث تکرار رفلکس بلع می‌شوند. اثر ضدسرفه مستقیم فرآورده‌های شیرین بیان ممکن است مقداری هم شامل اثر متوقف‌کننده مرکزی باشد. اسید گلیسیریزیک در تجویز روی حیوانات آزمایشگاهی، اثر ضدسرفه قابل مقایسه با کدیین داشته است. گرچه برای

موسیلاژهای گیاهی به عنوان ماکرومولکول، معمولاً جذب نمی‌شوند و بنابراین، به دنبال تجویز خوراکی نمی‌توانند به مخاط نای- ششی برسند، این اثر فقط به حلق محدود می‌شود.

گیاه سرخارگل یا اکیناسه، حاوی ترکیبات مختلفی از جمله اسید شیکوریک و اکیناکوزید است و ثابت شده این گیاه، ایمنی بدن را افزایش می‌دهد و برای سرماخوردگی مفید است.

قارچ شی‌تاکه (Shiitake) که حاوی پلی ساکارید بتا- D- گلوکان [از جمله لنتینان (Lentinan)] است، ثابت شده باعث افزایش ایمنی بدن می‌شود و محصولاتی از آن به این خاطر در داروخانه‌ها به صورت مکمل وجود دارند.

ریشه شیرین بیان و فرآورده‌های آن حاوی مواد خلط‌آوری هستند که خواص موکولیتیک و محرک افزایش جریان خلط‌شان اثبات شده، گلیسیریزین، مانند ساپونین‌ها، ترشح پروتئینی و انتقال خلط را از طریق مسیر رفلکسی با منشاء معدی افزایش

تصور می‌شود اثر خلط‌آوری گیاهان ساپونین‌دار، به واسطه اثر روی مخاط گوارشی باشد که به طور رفلکسی غدد خلطی را در برونش از طریق مسیرهای حسی پاراسمپاتیک تحریک می‌کند.

تقریباً ۷۰ درصد اسانس اوکالیپتوس را سینئول تشکیل می‌دهد. سینئول خواص ضداسپاسم، جاری‌کننده ترشحات مخاط، تحریک تولید بیشتر ترشحات، محرک پوست، ضد میکروب و ضد قارچ دارد. تجربیات در مورد استنشاق سینئول در خرگوش نشان می‌دهد که این ماده اثر شبیه سورفکتانت و کاهش کشش سطحی دارد.

اسانس بعضی از گیاهان مثل اسانس نعناع فلفلی و اوکالیپتوس در بعضی از ناراحتی‌های بینی و گلو، خصوصاً انسداد راه‌های هوایی بینی مفید هستند. جالب است که اندازه‌گیری‌های رینومانومتریک بعد از استنشاق منتول هیچ تغییری در راه‌های هوایی بینی نشان نمی‌دهد که به نظر می‌آید با تجربه معمولی در تناقض باشد.

با این حال، وقتی یک بیمار با بینی کیپ، بعد از استنشاق اسانس نعناع فلفلی، قادر باشد بسیار آسانتر نفس بکشد و بعد از این نوع درمان بهتر بخوابد، پاسخ به این نوع دارو، باید بیش از یک اثر دارونما باشد (۵).

واقعیت آن است که گیاهان مذکور همگی در مرحله کارآزمایی بالینی قرار دارند و تبدیلیشان به عنوان یک داروی مؤثر، مفید و کم‌عارضه برای استفاده در افراد مختلف و مراحل متفاوت بیماری، سال‌ها کار می‌برد. گیاهان مذکور همگی برای تسکین ناراحتی‌های تنفسی در کنار داروهای مؤثر و جدید و در اقدامات خودمراقبتی، به کار می‌روند.

لازم است بیماران، اطرافیان بیمار و عموم مردم از «خودگیاه‌درمانی» خودداری کنند و روند درمانی خود را زیر نظر پزشک انجام دهند. امید است داروسازان نیز مردم را به رعایت اصول علمی در امر دارودرمانی و اجتناب از

تأیید این یافته‌ها، باید مطالعات بیشتری انجام شود. عمل سرفه قسمتی از مکانیسم دفاع طبیعی بدن است. سرفه در پاسخ به تحریک موضعی گلو ایجاد می‌شود و می‌تواند با روش‌های فیزیکی یا دارویی یا ترکیبی از هر دو درمان شود. روش‌های دارویی شامل افزودن گیاه و اسانس به آب حمام یا مواد استنشاقی و استفاده از گیاهان موسیلاژدار در دم‌کردنی‌های ضدسرفه است.

قرص‌های مکیدنی گلو و سایر داروهای خوراکی ضدسرفه، ممکن است حاوی اسانس گیاهان، منفرداً یا در ترکیب با سایر عوامل دارویی باشند. اسانس تولید و ترشح بزاق را تحریک کرده و عمل بلع را فعال می‌کند. قورت دادن عمدی هم می‌تواند یک سرفه تهدیدکننده را متوقف کند.

مکانیسم اثر خلط‌آورهای گیاهی:

(۱) اثر روی قوام، تشکیل و انتقال ترشحات برونشی (اثر غیرمستقیم ضدسرفه).

(۲) خلط‌آورهای گیاهی قرن‌ها است که به طور تجربی استفاده می‌شوند، سه مکانیسم برای اثر آنها پیشنهاد شده:

۲-الف) کاهش ویسکوزیته خلط (عمدتاً از طریق مقدار آب موجود در فرآورده دم‌کردنی).

۲-ب) مکانیسم رفلکس گوارشی - ششی

۲-ج) روان‌کردن ترشحات جامد، که عمدتاً توسط اثر مستقیم اسانس‌ها روی غدد برونشی اعمال می‌شود.

اثر خلط‌آوری اسانس‌ها رازبانه احتمالاً (به‌خاطر ماده عمدۀ آنتول آن) بر اساس توانایی اش در تحریک فعالیت مژگانی اپی‌تلیوم شش است.

را تسکین، یا ایمنی بدن را افزایش می دهند. تا آن زمان (و واکسیناسیون کامل)، استفاده از روش های فیزیکی (فاصله گذاری اجتماعی به میزان ۲ متر)، دوری از تجمعات و استفاده از ماسک تنها راه مقابله با ویروس کرونا می باشد.

خوددرمانی راهنمایی نمایند. هنوز هیچ گیاه مؤثری (و حتی داروی شیمیایی) برای درمان کرونا به بازار عرضه نشده و تنها اثر چند داروی گیاهی در حال بررسی است. گیاهانی هم که تاکنون معرفی شده، عمدتاً عوارض ریوی کرونا

منابع

1. <https://www.isna.ir/news/99080703943/>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Hesperidin>
3. <https://www.irna.ir/news/84103850/>
4. <https://www.irct.ir/>

۵ - مجاب ف. گیاهان دارویی مؤثر بر بیماری های تنفسی، ماهنامه دارویی رازی، سال ۱۲، شماره ۱۲، ۱۳۸۰، ص ۱۴-۳۸.